

Религия - предусловие успешного бизнеса

Зураб Джорбенадзе

Резюме

Одним из важных характеризующих современного бизнеса является социальное ожидание. Социальное ожидание как то вполне отражается в действии бизнеса и оно по мере развития изменяется. Сегодня этика бизнеса рядом с различными социальными ориентами приобрела новый дух. В частности это видно в том что этика бизнеса обрела религиозную целенаправленность и в нем сформировалось уникальное пространство взаимоотношений и успешный ареал взаимозависимости бизнеса и религии.

Успешный бизнес стал широко воспринятым к таким постулатам христианского православия как "не обмани", "соблюдай справедливость", "любим ближнего своего", "делай добрые дела" и т. д. Реализация отмеченных не так уж простой процесс в действующий бизнеса но тем более оно вполне нужно для себя. В этих случаях религия предстанет как предусловие успешного бизнеса и духовно питает бизнес.

საკვანძო სიტყვები: ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა, ეკონომიკის ზნეობრივი სახე, ბიზნესის რელიგიური წანამძღვრები, მართლმადიდებლობის პოსტულატების რეალიზაციის ეკონომიკური არეალი, რელიგიური ფაქტორის ეკონომიკურ პოლიტიკაში ასახვის მოცემულობა.

დღეს, კაცობრიობის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე თითქმის ყველა რელიგია ადამიანთა საზოგადოების მომცველობის ყველა არეალიდან საზოგადოების, სახელმწიფოს იდეურ-პოლიტიკური სახის განმსაზღვრელი გახდა. უფრო მეტიც, იგი საზოგადოების ცხოვრების და სახელმწიფოს არსებობის ისეთ ძირეულ საწყისში შეაღწია, როგორც არის ეკონომიკა, შესაბამისი ასახვით კი პოლიტიკაც მოიცვა; ის ძირფესვიანად „ჩასწვდა“ შრომით ურთიერთობებს, შეაღწია ბიზნესში და აქ არსებული კომუნიკაციების ხვეულებში თავისი ნიშა დაიკავა. ამრიგად, სოციალურ-პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენების განვითარების ფონზე რელიგიამ გარკვეულ წილად „აგრესი-

ულად“ დაიწყო ბიზნესზე თავისი მრწამსის და პრინციპების სრულად გავრცელება.

დღეს უკვე უდავოდ ფაქტია, რომ თანამედროვე ბიზნესში არსებული ყველა ნიუანსი და ესა თუ ის წესი რელიგიის ზეგავლენას განიცდის. აღნიშნული გარემოება დღევანდელმა ბიზნესმა შექმნა, ჩამოაყალიბა და განავითარა; და, მას შემდეგ რაც ბიზნესმა სოციალური პასუხისმგებლობის მახასიათებლის დატვირთვა და ადექვატური ბუნება შეიძინა - წარმოჩინდა ბიზნესის წარმატების სრულიად სპეციფიკური და ძალიან საინტერესო პირობა: რელიგია.

დღეს ბიზნესის სოციალური მოლოდინი გახდა ძალზე არსებითი სახასიათო ნიშნული გახდა; თანამედროვე ბიზნესში ეკონომიკური ფასეულობების ეფექტიანად წარმართვის და გაძლიერების გვერდით ძირეული ორიენტირი გახდა სოციალური ფასეულობების ეფექტიანად წარმოება. ამდენად, გადაჭრით შეიძლება მივანიშნოთ, რომ თვით ბიზნესის ეთიკამ მთლიანობაში ნებისა თუ უნებლიედ, სწორედ სხვადასხვა სახის სოციალური ორიენტირების გვერდით, წარმატებით შეიძინა რელიგიურის მიზანდასახულობა და რელიგიური ორიენტირი. აღნიშნულმა გარემოებამ კი საბოლოო ჯამში თვით ბიზნესში არსებული მოცემულობების დაცვის და წარმატების რეალიზაციის წინაპირობა ჩამოაყალიბა.

ამ ფონზე ფაქტია, რომ ძალზე უპრიანია ბიზნესისა და რელიგიის თანხვედრის ხარისხის სრულად გაცნობიერება. აღნიშნული მით უფრო საკმაოდ მოთხოვნადი ხდება იმ საერთო ფონზე რაც შეინიშნება დღევანდელ მსოფლიოში: გასული საუკუნის 80-90-იანი წლებიდან ეკონომისტებმა სოციოლოგებმა, თეოლოგებმა და ა.შ. დაიწყეს ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლებისა და რელიგიის ურთიერთმიმართების საკითხზე დაკვირვება; გაჩნდა სერიოზული ეკონომიურ-თეოლოგიური რანგის კვლევები, რომელშიც მთელის სიცხადით დასტურდება რომ ძლიერ და ცხოველყოფელ რელიგიურ რწმენას პოზიტიური ზეგავლენა მოაქვს ეკონომიკურ ზრდაზე, და თვით საზოგადოების კეთილდღეობაზე.

ქვეყნის ეკონომიკური წარმატება, საზოგადოების ცხოვრების სიკეთე და კეთილდღეობა, ამ ქვეყნის მცხოვრებთა შრომის კანონზომიერი შედეგი არის; ამ წარმატების შემოქმედთა რელიგიური სახე და სულიერი ძლიერება, უზენაე-

სის მიმართ სიყვარულის მომცველობა და სიმკვეთრე ადეკვატურ ასახვას პოულობს მთელს ერზე და ქვეყანაზეც კი. აქ კი ადამიანის სულითმნიშვნელობა ორთავ სოფელსა შინა ცხოვრებისა და წარმატების მიღწევის წინაპირობად წარმოჩინდა. საქართველოს პატრიარქის მიერ გაჟღერებული ეს ეპოქალური დატვირთვის მქონე ქადაგება ყველა რელიგიისათვის თანაბარზომიერად მისადაგებული და ადეკვატურ განზომილებად წარმოჩინდება.

წარმატებული ბიზნესის შემოქმედი ადამიანი უმრავლეს შემთხვევაში ჭეშმარიტად რელიგიური სახის ქმედების მატარებელი არის, იგი ღვთისმოსავი და უფლისმოყვარულია. ღვთისმოსავი ადამიანი ხომ თავის ცხოვრებას, თავის ნებისმიერ ქმედებას და საქმიანობას უფლის გადასახედიდან წარმართავს. ამ მიმართებით ძალზე საყურადღებოა ის ფაქტი თუ როგორ ვითარდება მოვლენები საქართველოდან არც თუ ისე შორს — აზიაში ახალი ისლამური სახელმწიფოს წარმოშობის გარშემო, რაც თვალნათლივ ადასტურებს იმ აზრს, რომ რელიგია ზეადამიანური რანგის მოცემულობა არის და იგი ყოველთვის და ყველა მიმართებაში ძალზე მგრძნობიარე სუბსტანცია არის და მისი როგორც ადამიანის ცხოვრების დედა-აზრის მარგიქმედების კოეფიციენტი უბრალოდ წარმოუდგენლად მაღალი არის.

ბიზნესის წარმატების გზაზე რელიგიამ თავისი ადგილი თავისთავად, „ზედმეტი ძალდატანების“ გარეშე დაიკავა. მაგრამ ამ მოცემულობაში თვით ბიზნესმაც გარკვეული დოზით პროვოცირებაც კი გაუწია ამ პროცესს; და დღეს შემდეგი გარემოება ჩამოყალიბდა: ბიზნესში ყოველთვის რაღაც ხდება, ყოველთვის რაღაც პროცესები მიმდინარეობს. ბიზნესი, საქმიანი სამყარო ხომ ერთ ადგილზე არ დგას. აქ ყველაფერი იცვლება, უშფოთველობა და სიმშვიდე კი ფატალური არის. ამასთან, სხვა გარემოებების გვერდით ბიზნესი დიდ ინტერესს ავლენს ადამიანის აზროვნებისაკენ, ვიდრე ადამიანის საზოგადოების საქმიანობის ნებისმიერი სხვა სექტორი; და ფაქტია, რომ თუ ადამიანის საზოგადოებრივი ცხოვრების ამა თუ იმ სფეროსთვის საკმარისია სიმართლის დამტკიცება და სხვისი არამართებულობის ფიქსაცია, საქმიან სამყაროში კი ადამიანმა შეიძლება ივარაუდოს, რომ იგი მართალი არის; ამასთან აქ, ბიზნესში არსებობს რეალობის შემონმების მოცემულობა. ეს მოცემულობა კი არის ბაზარი, და თუ ბაზარი ბიზნესთან შეუთანხმებელია, მაშინ ბიზნესს უბრალოდ უსიამოვნება ექმნება. ამ მიმართებით პრევენციის

რანგში გამოდის კონსტრუქციული მოქმედება; სწორედ ამ სახის მოქმედების მიმართ აბსოლუტური მოთხოვნა არსებობს საქმიან სამყაროში, ბიზნესში. საქმიანი ადამიანის კონსტრუქციული ქმედება სხვა სახის ნიშნულის გვერდით უბრალოდ წარმოუდგენელია რელიგიის გარეშე.

ჩვენი ქვეყნის ადგილი რეგიონში გამორჩეულად ღირებული არის: საქართველო ხომ სავაჭრო-ეკონომიკური და თუნდაც პოლიტიკურ-ეკონომიკური, სოციალურ-პოლიტიკური და ამავე დროს რელიგიური ურთიერთობების განვითარების რთულ არეალში გზაგასაყარს წარმოადგენს. აღნიშნულ მოცემულობას კიდევ უფრო კიდევ უფრო აძლიერებს ჩვენი რელიგიური მრწამსი — მართლმადიდებლური რელიგია; იგი მყარად დგას ჭეშმარიტ მოციქულთაგან ნაქადაგებ სჯულზე და დღევანდელ მსოფლიოში 15 ავტოკეფალური რელიგიიდან ერთ-ერთი ღირსეული წარმომადგენელი არის.

რელიგია ბიზნესის წარმატების წინაპირობა არის (!). დღევანდელ მსოფლიოში აღნიშნული აზრი ლიტონი სრულებით არ არის. აღნიშნული მოცემულობა წარმატებით არის რეალიზებული და თვალნათლივ სჩანს ისრაელის სახელმწიფოს და მთლიანად ებრაული საზოგადოების მაგალითზე, სადაც ბიზნესმა და რელიგიამ - ურთიერთდამოკიდებულების ძალზე უნიკალური სივრცე და ძალზე წარმატებული არეალი ჩამოაყალიბა; და ის წარმატებები რაც ისრაელის სახელმწიფოს გააჩნია დღეს ეკონომიკის ყველა დარგში, სოციალურ და ჯანდაცვის სფეროებში, სამხედრო თუ სპორტის მიმართულებით ნებისთ თუ უნებლიედ სწორედ რელიგიიდან იღებს სათავეს და რელიგიით არის ზღვარდებული. და ამიტომაც საკვებით კანონზომიერადაც კი ძალზე მუსირებს აზრი ებრაული ბიზნესის ოქროს წესის (წესების) შესახებ, ანუ იუდაიზმის პოსტულატების მოთხოვნის ადეკვატური ბიზნესის წარმატების წესების შესახებ.

ბიზნესისა და რელიგიის ურთიერთმიმართების საკითხის სრულად გაცნობიერება ძალზე ღირებული არის ჩვენი საზოგადოებისათვის, სადაც ქრისტიანული მართლმადიდებლობა და ბიზნესი ერთმანეთს „ხვდება“ და ერთმანეთს „ჰკვეთს“. აქ კი ძალზე თავისდროული ორიენტირად გამოდის ქართველ და ებრაელ ერთა თანაცხოვრების 26-საუკუნოვანი ამაღლებული ისტორია და კიდევ უფრო ძალიან საინტერესო გარემოება: იუდაიზმის და ქრისტიანიზმის წარმოშობის ჩამოყალიბების ის გეოგრაფიული არეალი, რომელიც იუდეველთათვის აღქმული მიწის სახელით და ქრისტიანთათვის კი — უფლის მოვლინების ადგილად არის მიჩნეული. ამ

ფონზე ბიზნესისა და რელიგიის ურთიერთმომართების საკითხის მნიშვნელობა მით უფრო ფასეული არის მაშინ როცა საზოგადოება ქრისტიანულ მართლმადიდებლობას აღიარებს და ისწრაფვის თავის სახე შეინარჩუნოს ბიზნესში. ეს ხომ საბოლოო ჯამში ჩვენის აზრით სრულად მიღწევადია მართლმადიდებლობის ისეთი კანონიკური მოთხოვნების დაცვით როგორც შემდეგი წესები არის: „არ იცრუო“, „დაიცავი სამართლიანობა(!)“, „გიყვარდეს მოყვასი შენი(!)“, „იყავი კეთილი!“, ან „ჩაიღინე კეთილი საქმე!“;

ბიზნესი საქმიანობის ისეთი სახეა სადაც სხვას არაფერს არ უმტკიცებ, აქ ფაქტები არის სახეზე; ბიზნესის გზაზე მოძრაობა კი წარმოუდგენელი არის მართლმადიდებელი ქრისტიანობის მცნების — „არ იცრუო“ მოთხოვნის ასრულების გარეშე. „მოერიდეთ სიცრუესა და მოტყუებასა, ნურცა სიტყვით, ნურცა საქმით ნუ ატყუებ მოყვასსა შენსა“. მართლმადიდებლობის თანახმად „სიცრუის მამა ეშმაკია და ამიტომ არასოდეს გამართლდება სიცრუე“. („აღსარების აგების გამოცდილება“ გვ. 70. იხ. www.Otthodoxy.ge).

წარმატებული ბიზნესი უბრალოდ ვერ სცდება სიმაღლის დაცვის და რეალიზაციის მოთხოვნას; ამიტომაც ბიზნესის პოლიტიკის ფორმირების და განხორციელების პროცესში ძალზე დროული და ღირებული არის შემდეგი რელიგიური მოითხოვნა — „ყველაფერი ღვთისნიერად აკეთე და მასში შენს შემწეს ჰპოვებ“. („სულიერი მდგელო“ გვ. 138. იხ www.Otthodoxy.ge).

ბიზნესი ადამიანთა ურთიერთობის სპეციფიკური სახეობა არის და როცა იგი, ანუ ბიზნესი სულიერად სამართლიანი და ამაღლებული არის, მაშინ ღირსეული საქმიანობასთან გვაქვს საქმე. „ნეტარ არიან, რომელთა დაიცვან სამართალი და ჰყონ სიმაღლეს ყოველთა ჟამსა“ — ქადაგებს ქრისტიანობა. ამ წესის მოთხოვნის აღსრულება ყველა მართლმადიდებელ ბიზნესმენს ევალება. ამასთან „მძიმეა გზა სიმაღლისა, მაგრამ ისაა ერთადერთი და გადამრჩენი გზა და მას აცისკროვნებს ბეთლემის ვარსკვლავის ბრწყინვალეობა, - „ნათელი იგი, რომელი ბნელსა შინა ჩანს და ბნელი იგი ვერ ენია“. (იხ. ილია II ეპისტოლენი, ქადაგებანი, სიტყვანი. ნაწ. III გვ. 164. იხ. www.Otthodoxy.ge). აღნიშნულის რეალიზაცია ბიზნესში ძალზე ფასეულია და მას სათუთად დაცვა სჭირდება რათა წარმატება ხელიდან გაშვებული არ იქნეს.

„შეიცან თავი შენი“ — მართლმადიდებლობის ერთ-ერთი ძირეული მოთხოვნაა. ამ თეზის

პერეფრაზირება სრულად მისაღებია ბიზნესისათვის. საკუთარი თავის გამორჩეულად წარმოჩენის სურვილი ყველა ადამიანში ამა თუ იმ ზომით ძევს; გამორჩეულობის სინდრომი ადამიანის ცდუნების მოტივირებას აძლიერებს. ამ დროს ადამიანი თავს აძლევს უფლებას, სხვის ხარჯზე უკეთ წარმოჩენის მიზნით, ყველა შესაძლო ხერხს მიმართოს: მაგ. ადამიანი, მოლოდინის რეჟიმში მყოფთაგანთაგან ურიგოდ წასვლის სურვილით გარემომცველებს ხელს ჰკრავს, იგი ხომ თავის თავს სხვებზე უკეთესად თვლის. ამ მოცემულობას ბიზნესი უბრალოდ ვერ იტანს და ისიც მოვალეა უკუაგდოს, რათა მთლიანად საზოგადოებისათვის მისაღები და ფასეული გახდეს.

ნუ ჩათვლი შენს თავს სხვებისგან გამორჩეულად(!) — ქადაგებს მართლმადიდებლობა; იგი გმობს ადამიანის ცხოვრების ამ სახის მანკიერ მხარეს. „რას ფლობ ისეთს, ყოყორო კაცო, რაც არ მიგიღია? ხოლო თუკი მიიღე, რას იქადი, თითქოს არ მიგელოს? შეიცან, მდაბალო სულო, შენი ქველისმოქმედი და უყურე, სხვისი არ მიითვისო — ღმრთისა, როგორც საკუთარი მონაპოვარი. შეიცან, ბედკრულო, შენი არსება, შეიგნე შენი წარმომავლობა. (იოსებ ათონელი (ისიხასტი), „მონაზვნური გამოცდილების გადმოცემა“. გვ. 144. www.Otthodoxy.ge). ეს წესი ქართველი ბიზნესმენისთვის უთუოდ გასათვალისწინებელია და მან ადექვატურად უნდა იმოღვაწეოს.

ქრისტიანობა სრულად აღიარებს მოთხოვნას: წახალისე საკუთარი თავი კარგი მუშაობისათვის. ფაქტია, ადამიანი კარგად აკეთებს მხოლოდ იმას, რაც წახალისდება. ეს მოთხოვნა სრულად ჯდება ბიზნესის წესებში და ამიტომაც ამ მიზნით მართლმადიდებელმა თავისი სული უნდა გამოანართოს: თუ ღვთის ტაძარში მოდიხარ, უპირატესად აანთე სანთელი საკუთარ გულში, დაუნთე ხილულად მეორე, თუ შეძლებ (II კორ. 9,7.) ღმერთს, ან და — მის წმინდანს და გულმოდგინედ ილოცე, ვიდრე სანთლები იწვიან“. („სულიერი მდგელო“, გვ. 241. www.Otthodoxy.ge).

„იყავი კეთილი!“, ან „ჩაიღინე კეთილი საქმე!“ — ქადაგებს მართლმადიდებლობა. ბიზნესი სრულად მოვალეა გააცნობიეროს რელიგიური მოთხოვნა: გაეცით სიხარულით და არა „სხვა გულით“ და ან „სხვა სულით“. სხვა შემთხვევაში, ადამიანი „ძალიან ძუნწი“ არის, იმიტომ, რომ რასაც გასცემს, მას „ყველაფერი ენანება“. „ეს სიტყვები სამხილებელია ჩვენთვისაც, ჩვენც ასეთები ვართ — ან საერთოდ არ გავცემთ, ან გავცემთ დანანებით“. (არქიმანდ-

რიტი იოანე კრესტიანკინი, „აღსარების აგების გამოცდილება“. გვ. 106. www.Otthodoxy.ge). ამასთან, მთელი თავისი არსით სიკეთის ჩადენა ადვილი არ არის და როგორც რელიგია მიანიშნებს კეთილი საქმის ქმნის სურვილი და მისი აღსრულება მხოლოდ სულიერად მტკიცე ადამიანს შეუძლია; (იხ. „სულიერი მდგელო“. გვ. 537. www.Otthodoxy.ge). და რამდენადაც სიკეთეს ჩადენას სიმტკიცე სჭირდება, ამდენად ეს მხოლოდ ბიზნესმენს ძალუძს — იგი ხომ თავის საქმიანობაში შემართებით და მედგრად დგას: ბიზნესი სხვაგვარად წარუმატებელი არის.

ბიზნესი უბრალოდ „ფულის კეთება“ არ არის; იგი უდიდესი შრომის ფასად წარიმართება. ამ რთულ და წინააღმდეგობრივ გზაზე ბიზნესმენი მოვალე არის აღასრულოს ერთ-ერთი ძირეული მართლმადიდებლური მცნება — „არ იცრუო“. ამ მოცემულობაში უცვლელად „მოერიდეთ სიცრუესა და მოტყუებასა, ნურცა სიტყვით, ნურცა საქმით ნუ ატყუებ მოყვასსა შენსა“. მით უფრო „სიცრუის მამა ეშმაკია და ამიტომ არასოდეს გამართლდება სიცრუე“. („აღსარების აგების გამოცდილება“ გვ. 70. იხ. www.Otthodoxy.ge). თანამედროვე ბიზნესში საქმეში პატიოსნება ერთ-ერთი ფასეული მოთხოვნაა და ამდენად ქრისტიანული რელიგია, როგორც წარმატების სულიერი ბერკეტი, ადექვატურ მოთხოვნას აყენებს: „ყველაფერი ღვთისწიერად აკეთე და მასში შენს შემწეს ჰპოვებ“ („სულიერი მდგელო“. www.Otthodoxy.ge. გვ. 138). ამ ფონზე ბიზნესი უბრალოდ მოვალეა სრულად გაითავისო ეს რელიგიური წესი, და, ადექვატურად აკეთოს თავისი საქმე.

„დრო ფულია“ — აცხადებს ბიზნესი; ბიზნესი როგორც ეკონომიკური საქმიანობა და პროცესი ოთხი ასოს „ფ“, „უ“, „ლ“, „ი“ გარშემოტრიალებს. აქ, ამ სიტუაციაში მიზანი არ ამართლებს საშუალებებს (მხედველობაში გვაქვს თანამედროვე ბიზნესი — ზ. ჯ), ამიტომაც ბიზნესი უნდა ეფუძვნებოდეს შემდეგი სახის ბიბლიური პრინციპის ასრულებას: „ნუ გექნება ჩანთაში ორი განსხვავებული საწონი — დიდი და მცირე. ნუ გექნება სახლში ორი განსხვავებული საწყაო — დიდი და მცირე. საწონი სრული და საწორი უნდა გქონდეს“. ძველ აღთქმაში (II სჯ. 25: 13-16) მოყვანილი ეს მინიშნება პირდაპირი ხასიათის მოთხოვნა არის მოგების, სარგებლის მიმღები პირისთვის; ამ ფონზე ბიზნესმენი მოვალე ხდება სრულად დაიცვას და აღასრულოს მართლმადიდებლობის შემდეგი მოთხოვნა: „აიძულე თავი ღვანლისათვის. ნუ

იურვი და დროს უქმად ნუ დაკარგავ!“ („მონაზვნური გამოცდილების გადმოცემა“. გვ. 137. www.Otthodoxy.ge).

დღევანდელი საქართველოს ხელისუფლების საქმიანობის ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება ბიზნესის წახალისების და ხელშეწყობის პოლიტიკის ფორმირება არის; და თუ ეს პოლიტიკა შესაბამისი დოზით და ფორმით პროვოცირებას გაუწევს რელიგიური ფაქტორის სრულად განშლის პროცესს, სრულად გაითავისებს მართლმადიდებლობის ისეთ ძირეულ პოსტულატებს, როგორიც არის „გიყვარდეს მოყვასი შენი (!)“, „იყავი კეთილი (!)“, ან „ჩაიდი-ნე კეთილი საქმე (!)“, მაშინ ქართული ბიზნესის სრული წარმატება კანონზომიერი და ლოგიკური გახდება. ქრისტიანული მართლმადიდებლობის ასევე სხვა დანარჩენი მოთხოვნების სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის სოციალურ ნაწილში სრულად ასახვით ეკონომიკის ზნეობრივი სახე სრულად გაკეთლშობილდება, მისი სოციალურ-ეკონომიკური და თვით სოციალურ-ფსიქოლოგიური ბუნება კი მიმზიდველი გახდება. ამრიგად, როცა სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკა სრულად აღიქვამს როგორც ცალკეული ინდივიდის ისე მთელი საზოგადოების ყოფით და ზნეობრივ მოთხოვნებს ერთი საერთო მოცემულობის ფონზე, ანუ რელიგიურ ფაქტორის რელსებზე გადაიყვანს შედეგი ეკონომიკურ აყვავებას და ძლიერებას განაპირობებს. აქ, უბრალოდ არ არსებობს მხოლოდ ცალმხრივი მოძრაობა; ამ სიტუაციაში ასევე სახეზე არის ურთიერთშემხვედრი დინება: როცა საზოგადოების რელიგიური სიმწიფე რეალურად ხელშესახები არის, მაშინ საზოგადოების დონეზე ფორმირებული და სახეზე არსებული ეკონომიკურ პოლიტიკა ცხოველმყოფელი და წარმატებულია. აღნიშნული საბოლოო ჯამში მთლიანობაში ნათლად ადასტურებს რელიგიის ადგილსა და მნიშვნელობას ბიზნესის განვითარების პროცესზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჩიკვაიძე დ. საეკლესიო სამართალი (ლექციების კურსი). თბილისი. 2008
2. ჩიხლაძე ნ. მართლმადიდებლობის ეკონომიკური პარალელები. ქუთაისი. 2013
3. ჯორბენაძე ზ.. ბიზნესის რელიგიური ასპექტები: იუდაიზმი და მართლმადიდებელი ქრისტიანობა. თბ., 2014.
4. www.Otthodoxy.ge